

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Samarkand City

سمرقند از شهیرترین شهرهای سرزمین ماوراءالنهر و ایالت سغد و از پیشینه تاریخی درازی برخوردار است. قوم‌ها و قبیله‌های فراوانی مانند یونانیان (328 ق.م)، ترکان (557 م)، مغولان (617 ق)، به این شهر تاخته‌اند. روایت‌های گوناگونی درباره واژه سمرقند و سبب نام‌گذاری آن وجود دارد و افسانه و واقعیت در این باره به هم آمیخته است. برخی از محققان سمرقند، را معرب «سمرکند» پهلوی و «مرکنده» یا «ماری کندی» یونانی دانسته و برخی از آنان، سمران را نامعربی سمرقند خوانده‌اند.

صاحب برهان قاطع روایت دیگری درباره وجه تسمیه سمرقند نقل می‌کند: سمرقند، معرب سمرکند است و معنی ترکیبی آن، ده سمر است و سمر نام پادشاهی بوده از ترک و ترکان. ده را کند گویند و این ده را او بنا کرده بوده است و به مرور زمان شهر شده است. سمرقند از شهرهای کهن و بسیار قدیمی آسیای مرکزی است و تاریخ بنای آن به گذشته‌ای دور باز می‌گردد. اسناد و مدارک و آثار تاریخی نوشته شده در این شهر نیز از قرن‌های سوم و چهارم پیش از میلاد بازمانده است. مورخان درباره بنیادگذار سمرقند بسیار سخن گفته‌اند. برای نمونه، برخی از روایت‌ها آن را افراسیاب، قهرمان نیمه‌افسانه‌ای شاهنامه فردوسی دانسته‌اند. سمرقند در دوران ساسانیان (224-651 م)، رونق و عظمت ویژه‌ای نداشت؛ تا اینکه هیاطله آن را از سیطره ساسانی درآوردند. همچنین امیران مستقلی، در روزگار رنگ باختن قدرت ساسانیان در سمرقند و دیگر شهرهای ماوراءالنهر، بر این شهر حکم می‌راندند که در منابع تاریخی از آنان با نام ترخون یا اخشید یاد شده است. هنگامی که اسلام به این منطقه آمد و مسلمانان به طور کامل آن را گرفتند و مأمون خلیفه عباسی، در 204 قمری ولایت سمرقند را به فرزندان اسد بن سامان سپرد. حکومت این ناحیه در روزگار طاهریان و صفاریان نیز در دست خاندان

آل سامان بود. پس از قدرت یافتن سامانیان (287ق)، اداره آن جا زیر نظر حکومت مرکزی این سلسله قرار گرفت و سمرقند از اهمیت و رونقی شگفتنی آور برخوردار شد. سامانیان که می خواستند امپراتوری ساسانی را زنده کنند در اندیشه تبدیل بخارا به تیسفونی دیگر بودند. از این رو بود که به پیشگامی اسماعیل سامانی کوشیدند تا بخارا را پایگاه زبان، هنر، فرهنگ و تمدن ایرانی سازند. در همین دوران بود که سمرقند نیز رفته رفته به جایگاه با ارزشی در هنر و ادبیات ایران زمین دگرش یافت. به گونه ای که حافظ شیرازی در شیراز آن را چنین گرامی می دارد:

اگر آن ترک شیرازی به دست آرد دل ما را به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را

به شعر حافظ شیراز می رقصند و می نازند سیه چشمان کشمیری و ترکان سمرقندی

سعدی شیرازی:

یکی شاهی در سمرقند داشت که گفتمی به جای سمرقند داشت

اقبال لاهوری:

چنگ تیموری شکست آهنگ تیموری بجاست سر برون می آرد از ساز سمرقندی دگر

سَمَرْقَنْد شهری با جمعیتی حدود ۵۱۴'۰۰۰ نفر (برآورد تخمینی سال ۲۰۱۹)، دومین شهر بزرگ ازبکستان، و مرکز استان سمرقند است. بیشتر ساکنان این شهر فارسی زبان هستند و به فارسی تاجیکی سخن می گویند. این شهر یکی از مراکز تاریخی مردم تاجیک در آسیای میانه است. این شهر بر سر راه قافله های بازرگانی هند، خراسان، چین و سرزمین ترکان قرار داشت و کالاهای گوناگون نقاط مختلف جهان در بازار این شهر یافت می شد. از این رو، سمرقند را بندر بزرگ تجاری ماوراءالنهر می نامیدند. نزدیکی و مجاورت ماوراءالنهر به قلمرو چینیان، از مهم ترین عوامل رونق یافتن تجارت و بازرگانی این سرزمین به ویژه سمرقند به شمار می آمد. البته خرید و فروش غلامان و کنیزان ترک، بیش از داد و ستد دیگر بردگان رواج و اهمیت داشت و جامه های زربفت، پارچه های دیبا، دیگ های مسین، زین و لگام اسب و شیشه نیز از تولیدات و صادرات سمرقند بود. امروزه بر اثر کاوش های باستان شناسان، آثار فراوانی از این سرزمین به دست می آید که هنرمندی مردم آن را نشان

می‌دهد. مجموعه «گنجینه جیحون»، یکی از آنها و نماینده بزرگی و شکوه فرهنگ سغدی معماران این سرزمین است که در پدید آوردن بناهای زیبا و شگرف بسیار توانمند بودند. همچنین ساخت رباط و چاپارخانه‌های زیبا، نمونه‌ای از معماری درخشان این منطقه بود که به دلیل رونق بازرگانی در آنجا، بسیار رواج داشت.

پس از ورود اسلام به منطقه نیز هنر معماری این سرزمین رشد و گسترش یافت. مسجدها و مکان‌های مذهبی و آرام‌گاه‌های باشکوه و بزرگ، در دوره‌های بعد سیاحان و دانش‌مندان بسیاری را به این شهرها می‌کشاند. بیش‌تر این بناها از عصر تیموریان (دوره شکوه و بزرگی سمرقند) بر جای مانده است و سبک دوره تیموری در این شهر تجلی می‌کند. آثاری مانند مسجد بی‌بی خانم، مقبره امیر تیمور گورکانی، مدرسه الغیبیگ و رصدخانه معروف آن، سخن‌گوی هنر معماری درخشان این سرزمینند.